

Posudek disertační práce Mgr. Makboleh Mašatové: „ Osobní příčinná orientace, životní smysluplnost a duševní pohoda palestinských studentů“

Autorka se ve své práci zabývá tématy humanistické psychologie, a to schopností člověka nalézat ve svém životě smysl a rozpoznávat příčiny okolního dění. Zajímá ji, zda a jak jsou tyto subjektivní fenomény a vztahy mezi nimi ovlivněny nepříznivými životními okolnostmi, kterým je člověk dlouhodobě vystaven. Konkrétně se na základě vlastních zkušeností zaměřuje na palestinskou populaci, která vzhledem k složité politické situaci žije v podmínkách dlouhodobého stresu vyvolaného nejistotou, obavami a sociálně-ekonomickými problémy. Výsledky dotazníkového šetření palestinských vysokoškolských studentů, které byly získány autorkou, jsou porovnány s výsledky českých vysokoškolských studentů.

Základní téma práce – jak prožívají Palestinci smysluplnost života a nakolik se v tom odlišují od jiných národů - převedla autorka do pěti výzkumných otázek, které se týkají jednak vztahu mezi existenciálními schopnostmi člověka, jeho osobní příčinnou orientací a duševní pohodou, jednak rozdílů mezi palestinskými a českými studenty a rozdílů v palestinském souboru na základě vybraných demografických charakteristik.

Práce má 125 stran textu včetně 6 stránkového seznamu literatury a 25 stran příloh. Přiložena jsou plná znění použitých dotazníků, návody k jejich vyhodnocení včetně orientačních českých norem a tabulky s výsledky.

Literárně přehledová část obsahuje dvě rozsáhlé kapitoly: kapitolu o psychologii osobní příčinné orientace (38 stran) a kapitolu o psycho(pato)logii životní smysluplnosti (33 stran). V druhé kapitole je čtenář podrobně seznámen s teorií a metodami logoterapie a existenciální analýzy. Výklad je veden z pozic existenciální psychoterapie, tedy s ohledem na diagnostiku jedince a vypracování individuálního terapeutického plánu. Bylo by zajímavé doplnit, nakolik se popisované metody použily při výzkumu definovaných skupin či výběru z populace tak, jak to učinila autorka v předkládané práci, případně komentovat dosavadní výzkumné zkušenosti s těmito metodami.

Tématem práce je vztah mezi existenciální reflexí (prožívání smysluplnosti a přesvědčení člověka o povaze událostí ve světě) a zvládnutím dlouhodobě nepříznivé životní situace, v teoretické části je však pojednáno pouze o charakteristikách existenciální reflexe. Nejsou zmíněny výzkumy civilního obyvatelstva žijícího v podmínkách dlouhodobého stresu (válečný konflikt, teroristické útoky, utečenecké tábory), případně zda existují podobné výzkumy zaměřené na Palestince.

Ve výzkumné části autorka formuluje výzkumné otázky a vymezuje sledované proměnné. Jasně popisuje studovaný soubor (zde korektorská poznámka – na str. 83, poslední odstavec je chyba v čísle – 7 studentů z ČVUT a 20 studentů z LF UK nedává dohromady 26), v popisu sběru dat však postrádám údaj, kdy sběr probíhal. Z kontextu je pouze patrné, že to bylo po zahájení druhé intifády (r. 2000) a vzhledem k použití dat z práce dr. Niederlové to bylo někdy po r. 2002. K tomu další korektorská poznámka – práce Niederlové je citována nestandardně, ačkoli jiné citace jsou formálně správné, viz např. str. 85, kde je správně „(Balcar, 1996 b)“, ale „(PhDr. Markéta Niederlová, 2002)“ nebo na str. 84 „(Markéta Niederlová, 2002). Název práce Niederlové v seznamu literatury chybí, přestože je důležitý vzhledem k roli, jakou její práce hraje v celé posuzované disertaci.

Autorka jasně popisuje postup při sběru dat, překlad dotazníků a ověřovací testování. Popis dotazníků DOPO (Dotazník osobní příčinné orientace), ESK (Existenciální škála) a DEP36

(Dotazník emocionálního prožívání) se mi jeví jako příliš podrobný, když jsou pro zájemce dostupné oficiálně publikované manuály.

Kapitola obsahující výsledky výzkumu je přehledně členěna podle jednotlivých výzkumných otázek. Autorka konfrontuje výsledky svého výzkumu palestinských studentů s výsledky výzkumu českých studentů a nalézá podobnosti, co se týče vzájemných vztahů mezi proměnnými, i odlišnosti, a to ve smyslu nižší emocionální pohody, nižší úrovně příčinné orientace a nižších skóre existenciálních schopností. U sledovaných proměnných byla v souboru palestinských studentů zjištěna větší variabilita, což není překvapující vzhledem ke konstrukci souboru, která byla zjevně vedena s cílem podchytit Palestince žijící v odlišných podmínkách.

Autorka tyto podskupiny (tj. palestinské studenty žijící v Betlémě, Haifě a ČR) dále analyzovala a zjistila, že studenti žijící v ČR mají vyšší skóre v škálách měření smysluplnosti života, studenti z Haify (Izrael) dosahují vyšších hodnot u škál vnitřní příčinné orientace a pozitivního prožívání, zatímco studenti z Betléma (Palestinská samospráva) skórovali nejvýše v škálách negativního prožívání a vnější a neosobní příčinné orientaci.

Tabulky, ve kterých jsou prezentovány výsledky analýzy rozptylu, by však mohly být přehlednější¹ a měly by, dle mého názoru, obsahovat i průměrné hodnoty pro srovnávané podsoubory, nejen rozdíl průměrů a statistickou významnost srovnání dvojice podsouborů získanou post-hoc testem, který není v textu specifikován, v textu je pouze uvedeno, že rozdíly byly „testovány Anovou“. Navíc – tyto tabulky (výstup post-hoc testu) uvedené na str. 107-109 jsou v nezměněné podobě znovu uvedeny v příloze. Pro přehlednost a informaci bych doporučovala dát do přílohy deskriptivní charakteristiky (průměr sledovaných proměnných pro jednotlivé podsoubory). Také ostatní tabulky uvedené v textu (na str. 98-102) jsou zopakovány v příloze – účelnější by bylo zařadit tam tabulky, které v textu prezentovány nejsou.

Použité statistické metody jsou sice popsány přímo u výsledků, ale informace není zcela kompletní – u t-testu pro nezávislé výběry není jasné, proč je prezentováno „z“ a nikoli testové kritérium „t“, u analýzy rozptylu One-Way ANOVA chybí – jak už bylo řečeno – informace o typu post-hoc testu a není prezentováno testové kritérium F pro jednotlivé proměnné. Pro úvahu čtenáře nad výsledky a především pak pro možné zájemce o replikaci metody a konfrontaci vlastních výsledků by bylo vhodné zařadit samostatnou část popisující metody statistického zpracování včetně statistického programu, v němž byly analýzy provedeny.

Výše uvedené metodologické připomínky vycházejí z obvyklých požadavků na zprávu o výzkumné studii. Připouštím ovšem, že hlavní potřebné informace získává čtenář slovním popisem výsledků statistické analýzy. Pozitivně hodnotím také to, že se autorka v diskusi kriticky zabývá skutečnostmi ovlivňujícími kvalitu výzkumného projektu, a to výběrem souboru, povahou sledovaných proměnných a validitou použitých metod, resp. validitou arabské verze těchto metod. Přiměřeně těmto omezením také autorka formuluje své závěry.

¹ Také tabulka 7 a 8 by byla přehlednější, kdyby byla spojena (tj. z tabulky 8 by byly vytvořeny další dva sloupce tabulky 7) a čtenář by měl k přehlednutí informaci o průměrných skórech pro oba soubory včetně testové charakteristiky a významnosti rozdílu mezi průměry. V tabulce 9 a 10 chybí průměrné skóre, mohly by být uvedeny alespoň v příloze.

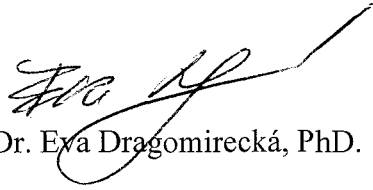
Kromě připomínek nebo podnětů k doplnění informací uvedených v textu mám pro obhajobu tyto otázky:

- Kdy a v jakém časovém úseku probíhal sběr dat. Pokud byl časový úsek delší – změnily se v průběhu sběru dat nějak politické, bezpečnostní nebo sociálně-ekonomické podmínky?
- Existují výzkumy, které sledují dopad nepříznivých podmínek na palestinskou populaci z pohledu psychologie?
- Mohou pozorované rozdíly mezi muži a ženami v souboru palestinských studentů souviset se skutečností, že soubor studentů z ČR obsahoval pouze muže? Bylo ověřováno, zda není vliv lokality silnější než vliv pohlaví, tj. ženy v palestinském souboru žijí v místech s horšími podmínkami, a proto výsledné nižší skóry žen nejsou důsledkem vlivu pohlaví, ale tím, že nežijí v relativně stabilních podmínkách ČR?
- Má autorka nějakou představu o možnostech konkrétního využití výsledků provedeného šetření (ve výzkumu, v klinické praxi apod.)?

Přínos práce vidím v tom, že obrací pozornost psychologie na životní situaci lidí žijících v dlouhodobě nepříznivých podmínkách a činí tak prostředky humanistické psychologie. Zvolená metodologie vhodně navázala na dříve uskutečněný výzkum, což umožnilo srovnání získaných výsledků. Způsobem zpracování dat a interpretací výsledků autorka prokázala znalost výzkumných metod a potřebné kritické myšlení. Dosažené výsledky mohou posloužit jako východisko k dalším výzkumným projektům. V neposlední řadě oceňuji dobrou jazykovou úroveň práce, ojedinělé překlepy nekomentuji.

Předložená práce Mgr. Makboleh Mašatové splňuje podle mého názoru hlavní požadavky kladené na disertační práce a doporučuji ji proto k obhajobě.

V Praze 15.7.2009

PhDr. Eva Dragomirecká, PhD.